

M. M. SUMAROKOVA, DEMOKRATIČESKIE SILY JUGOSLAVII V BOR'BE
PROTIV REAKCII I UGROZY VOJNY 1929—1939, Moskva 19

Pojava u Moskvi knjige iz jugoslavenske povijesti dosta je rijetka i zbog toga obilježava na neki način događaj. To vrijedi i za knjigu znanstvene suradnice Instituta slavjanovedenija Akademije nauka SSSR-a M. M. Sumarokove, posvećenu borbi demokratskih snaga u Jugoslaviji protiv reakcije i ratne opasnosti od 1929. do 1939.

Knjigu M. M. Sumarokove možemo razmatrati sa dva aspekta: sa stajališta sovjetske i jugoslavenske historiografije. Sa stajališta prve: tema knjige je nova, neobrađena, jer osim opće »Historije Jugoslavije« koja je uglavnom napisana od suradnika Instituta slavjanovedenija 1963, dakle prije 17 godina, i koja je već odavno bibliografska rijetkost, drugih monografskih radova iz historije Jugoslavije između dva rata nema. Prema tome, sve ono što Sumarokova istražuje za sovjetsku je historiografiju novo.

Drugačija se slika dobiva sa stajališta jugoslavenske historiografije koju M. M. Sumarokova inače dobro poznaje. Kod nas su problemi o kojima ona piše uglavnom poznati i istraženi, bilo u monografskim radovima o pojedinim političkim ličnostima ili strankama, bilo u općim prikazima povijesti Jugoslavije između dva rata. Prema tome, nas knjiga Sumarokove može zanimati kao pojava značajna za sovjetsku i našu historiografiju i, posebno, sa stajališta nove povijesne dokumentarne građe (iz sovjetskih arhiva, nama sasvim nedostupnih) koju autor prvi put unosi u nauku rješenja pojedinih problema do kojih je došao.

Da bismo odgovorili našem kriteriju, upoznajmo se najprije sa sadržajem i strukturom te konkretnom problematikom knjige.

Tekst knjige M. M. Sumarokove sadrži uvod i pet kraćih poglavlja.

U kratkom uvodu autor govori o političkom značenju teme. S našeg stajališta bilo bi, čini se, korisnije da se više zadržao na pitanjima historiografije i izvora. Doduše, autor tvrdi da njegova tema nije specijalno razrađena, i u tome ima pravo, ali je svakako potrebno reći da su pojedini dijelovi i problemi koje razmatra u historiografiji istraživani (pa i od samog autora), a pogotovu u jugoslavenskoj historiografiji. Ovako se može stvoriti dojam da pitanja koja autor unutar svoje teme osvjetljava nisu uopće u historiografiji dodirnuti.

Prvo poglavlje: »Politički i socijalno-ekonomski položaj Jugoslavije poslije državnog prevrata 6. siječnja 1929. godine«. Podpoglavlja teme jesu: 1) Stvaranje diktatorskog režima i unutarnja politička situacija (1929—1931); 2) Ekonomska kriza i njene socijalno-ekonomske posljedice. Iz ovog se vidi da se autor bavi pitanjima političkog razvitka zemlje, ali on počinje pri tome od njenog osnutka 1918. Riječ je o ekskurziji, po našem mišljenju, sasvim nepotrebnoj (možda potrebnoj sovjetskom čitaocu). S obzirom na strukturu i cilj monografskog istraživanja takav je daleki zahvat bio svakako suvišan i za autora riskantan jer je primoran da ulazi u pitanja kojima se do sada nije bavio. Dalje autor analizira svjetsku ekonomsku krizu i njen odraz na prilike u Jugoslaviji.

Drugo poglavlje: »Borba demokratskih snaga protiv reakcionarnog režima i ratna opasnost u razdoblju 1932.—1934.«. Ovdje su podpoglavlja: 1) Porast otpora

narodnih masa diktatorskom režimu; 2) Jačanje političke aktivnosti Komunističke partije Jugoslavije; 3) Rad jugoslavenskih komunista u masama (1933—1934). Ovdje je autor neposredno u svojoj temi: bavi se pitanjem političkih stranaka i njihovim odnosom prema diktatorsko-kraljevskom režimu. Zanimljivo je da autor režim karakterizira samo kao diktatorski i apsolutistički, ne ulazeći u diskusiju s različitim definicijama koje postoje u izvorima i historiografiji («vojno-fašistički», «vojno-monarhistički», «monarho-fašistički»). Autora dalje zanima pozicija KPJ, njena konsolidacija poslije udara i krize izazvane uvođenjem vojno-monarhističke diktature, radom Partije u masama koji dobiva nove dimenzije poslije njenog organizacijskog sređivanja. I u tom poglavlju kao i u drugima autor najviše posvećuje pažnje KPJ, iako ona u brojčanom pogledu nije zauzimala u to vrijeme prvo mjesto, ali je bila najprogresivnija. Zanimljiva su autorova razmatranja o djelatnosti Partije u sindikatima i drugim organizacijama.

Treće poglavlje: »Komunistička partija Jugoslavije na putu nove političke orijentacije«. Podpoglavlja u toj glavi jesu: 1) Četvrta zemaljska konferencija KPJ; 2) Razrada idejno-političkih osnova novog pravca; 3) Odnos političkih snaga za vrijeme priprema parlamentarnih izbora 1935; 4) Izborna kampanja i pokušaj KPJ da stvori blok opozicijskih demokratskih snaga; 5) Splitski plenum CK KPJ.

U ovom poglavlju centralno je pitanje Četvrta zemaljska konferencija KPJ održana u Ljubljani u prosincu 1934. Autor razmatra ovu konferenciju sa stajališta priprema za VII kongres Kominterne. Takav je pristup sporan jer je KPJ imala u to vrijeme mnoštvo vrlo važnih neriješenih pitanja, a VII kongres Kominterne ticao se KPJ jedino radi izbora delegata za taj inače vrlo važan kongres. Dakako, autor se bavi i konkretnim pitanjima Četvrte zemaljske; on smatra da je ta konferencija označila posljednju etapu u obnavljanju KPJ poslije proglašenja šestojanuarske diktature i njenu organizacijsku konsolidaciju. Međutim, znamo da je to bila samo etapa na putu prema konačnoj konsolidaciji i likvidaciji frakcijskih borba u KPJ. Treba primijetiti da u ovom djelu autor donosi nove, nama do sada nepoznate podatke. To su činjenice o sjednici Balkanskog »Länder-sekretarijata«, u Moskvi i predstavnika CK KPJ u veljači 1935, na kojoj su između ostaloga razrađivane idejno-političke osnove KPJ za određeno vrijeme. Autor dosta potanko razmatra i pitanje parlamentarnih izbora 1935. i odnos prema njima političkih stranaka i posebno KPJ. Opravdana je svakako pažnja koju autor udjeljuje Splitskom plenumu CK KPJ. On se i ovdje, kao i u drugim dijelovima, striktno pridržava ocjena jugoslavenske historiografije.

Poglavlje četvrto: »VII kongres Kominterne i Komunistička partija Jugoslavije«. Podpoglavlja: 1) Uoči kongresa; 2) Djelovanje jugoslavenske delegacije. S obzirom na građu iz sovjetskih arhiva ovaj dio je za nas osobito važan. To se dakako ne odnosi na dijelove gdje autor opravdano govori o političkoj situaciji u zemlji uoči VII kongresa Kominterne i o pokušaju KPJ da stvori frontu narodne slobode i Jedinственe radničke stranke. Autor se bavi pitanjima kongresa sa stajališta njegova velikoga međunarodnog značenja i sudjelovanja jugoslavenske partijske delegacije na njemu. Našoj historiografiji poznato¹ je da je za vrijeme rada VII kongresa Kominterne u Moskvi konstituirana na njemu jugoslavenska delegacija kao organ koji rješava važna organizacijska i druga pitanja u radu KPJ. Šteta što se autor ne zadržava na konkretnim pitanjima rada delegacije i savjetovanja partijskog aktiva u Moskvi za vrijeme kongresa.

Posljednje, peto poglavlje: »U borbi za stvaranje jedinstvene radničke i široke narodne fronte«. U njemu autor razmatra ova podpoglavlja: 1) Stojadinovićeva vlada, njegova unutarnja i vanjska politika; 2) Rad Komunističke partije Jugosla-

¹ Pero Damjanović, Tito pred temama istorije. Beograd 1972. — Ivan Očak, Vojnik revolucije. Život i rad Vladimira Čopića. Zagreb 1980.

vije na provođenju odluka VII kongresa Kominterne; 3) Borba protiv reakcionarnog vanjskopolitičkog kursa jugoslavenskih vladajućih krugova. Autor dovoljno potanko objašnjava unutarnju i vanjsku politiku Stojadinovićeve vlade i njenu anti-komunističku i profašističku orijentaciju, te govori o djelovanju Komunističke partije na realizaciji zaključaka VII kongresa Kominterne. Zaključci Kominterne na stvaranju jedinstvene fronte s raznim strankama u centru su njene pažnje. Autor vrlo detaljno analizira rad KPJ i s raznim organizacijama i njenim rukovodiocima, s liderima buržoaske opozicije na stvaranju antifašističke fronte. Sumarokova dodiruje djelatnost CK KPJ, osobito pitanje travanjskog plenuma KPJ 1936. Za nas su naročito zanimljivi i važni podaci moskovskog savjetovanja 15. kolovoza 1936 (prvi put saznajemo točan datum!). Na njemu su kritizirane odluke Travanjskog plenuma i na kojem (ili poslije kojeg) je stvoreno novo rukovodstvo KPJ. Autor, na žalost, ne iznosi pojedinosti ove sjednice i ne usvaja zaključke koje danas ističe jugoslavenska historiografija. Na kraju dosta potanko analizira situaciju u zemlji uoči rata i prikazuje borbu KPJ protiv vladine vanjske i unutarnje politike, a također i opozicijskih buržoaskih krugova. Veoma dobro je ovdje prikazan masovni radnički pokret u raznim krajevima zemlje.

Ovo bi ukratko bio sadržaj knjige.

Što se tiče knjige u cjelini, treba reći da su struktura i sadržaj potpuno podčinjeni temi, a time i opravdani. Autor je uspio na dovoljno bogatom materijalu izložiti osnovne procese u zemlji obrađenog perioda. S obzirom da tema i period obuhvaćaju veoma široki krug važnih pitanja, s obzirom da su mnogi procesi kako u KPJ tako i u pojedinim demokratskim strankama neobično značajni i s obzirom da je situacija u međunarodnom radničkom i komunističkom pokretu bila vrlo ozbiljna, nameće se autoru potreba da bude u tim pitanjima mnogo precizniji. Međutim, autor je, čini se svjesno izbjegavao da ulazi u neka područja, pa je tako došlo do toga da je prešutio one procese koji su nesumnjivo morali djelovati na borbu demokratskih sila i u mnogome joj smetali. To se najjače odrazilo na opis događaja oko Travanjskog plenuma CK KPJ i moskovske sjednice Izvršnog komiteta Komunističke internacionale (IKKI) u kolovozu 1936, što je ovdje već spomenuto. Iako je jugoslavenska historiografija o tome rekla svoj sud (P. Damjanović, R. Čolaković i dr.), autor sigurno vidi tko je glavni krivac za neuspjeh Travanjskog plenuma (sekretar M. Gorkić), ali ga prešućuje. Nije jasno zašto Sumarokova prešućuje tako važnu činjenicu da je Kominterna umjesto kazne imenovala M. Gorkića za generalnog sekretara CK KPJ. Da produžimo prigovor. Tema, kao što smo vidjeli, obuhvaća period do 1939, a u tom vremenu odigravaju se za KPJ i njeno rukovodstvo sudbonosni događaji: Kominterna je namjeravala raspustiti KPJ. Zna se kakvu je nadčovječnu borbu morao Josip Broz Tito voditi da bi spasio Partiju od raspusta. Međutim, Sumarokova ne govori o tome ni jedne jedine riječi. Dalje, znamo da je to vrijeme kada nestaju jedan za drugim generalni sekretari CK KPJ Josip Čižinski (M. Gorkić) i deseci članova CK KPJ u staljinskim čistkama, što je također oslabilo borbu KPJ i demokratskih snaga protiv reakcije i opasnosti rata. Ali, ni o tome nema u knjizi ni jedne riječi. S obzirom na ovo prešućivanje stječe se dojam da je u KPJ uz pomoć Kominterne išlo sve jednostavno lako i uspješno, da nije bilo problema koji su itekako otežavali rad Partije i nanosili joj golemu štetu.

Susreću se u knjizi i netočne ili nepotpune definicije. Na primjer, na početku (str. 7) autor bez potrebe izjavljuje da je stvaranje jugoslavenske države imalo »veliko progresivno značenje«. Međutim, ovu ocjenu pobija citatom Josipa Broza Tita koji ujedinjenje kako se zbilje osuđuje kao reakcionarno. Nije također jasno zašto autor na str. 174. povoljno ocjenjuje poluvojnu formaciju Mačeka »Seljačku zaštitu« kad se dobro zna da je ta nešto kasnije odigrala ulogu najbrutalnijeg žandara u borbi protiv komunista.

Zašto autor Josipa Broza 1929. naziva Tito koje ime je on dobio tek poslije 1934. nije također jasno.

Knjigu bi sigurno obogatilo da je autor za sovjetskog čitaoca dao biografije barem nekih članova CK KPJ o kojima je u knjizi riječ — barem onoliko koliko je dao »istaknutom radniku Radikalne stranke B. Maksimoviću« (str. 144).

Unatoč spomenutim primjedbama i prigovorima, u cjelini gledano, možemo pozdraviti pojavu knjige M. M. Sumarokove kao pozitivan i koristan prilog sovjetskoj historiografiji u izučavanju povijesti jugoslavenskih naroda.

Ivan Očak

V. V. ZELENIŃ, POD KRASNYM ZNAMEN'EM OKTJABRJA, Moskva 19

Pojava nove knjige praznik je ne samo za autora nego i za kulturu i kulturnu javnost uopće. Pojava knjige s poznatom, obrađivanom temom, a pogotovu ako je to tema kojom se i sam baviš, izazvat će pojačan interes, ali i mnoštvo različitih pitanja. Glavno je među njima: što nova knjiga donosi? Možda je autor iskopao nove arhivske podatke, novu dokumentarnu građu koja mijenja ranije zaključke, daje sasvim nove poglede, obogaćuje temu, ili je istupio s pokušajem sinteze, što bi svakako značilo korak naprijed. Upravo takva pitanja nametnula su mi se kad sam uzeo u ruke knjigu sovjetskog povjesničara, znanstvenog suradnika Instituta slavljanovedenija Akademije nauka SSSR-a V. V. Zelenjin a. Knjiga o kojoj je riječ ima naslov »Pod crvenim barjacima Oktobra, Jugoslavenski internacionalisti u Sovjetskoj Rusiji 1917—1921«. Čitajući tu knjigu očekivao sam da će autor negdje reći, objasniti zašto je posegnuo za već poznatom temom, očekivao sam da će dati osvrt na stanje historiografije o njoj koja, usput rečeno, nije ni nova niti nerazrađivana. Očekivao sam da će autor, kao pravi znanstvenik, reći što je učinjeno na tom polju i tko je do njega o toj temi pisao, do kakvih je rezultata došla historiografija u Sovjetskom Savezu i u Jugoslaviji. Napokon — da će autor objasniti koja i kakva su pitanja ostala neriješena i kako on gleda na njih. Nadao sam se da će se osvrnuti i na pitanje izvorne građe, naročito ako je pronašao novu. Očekivao sam na kraju da će autor objasniti svoje temeljne postavke.

Zelenjin nije odgovorio ni na jedno od tih pitanja. Ne samo to — on ne postavlja ni jedno od njih, jer da ih je postavio, morao bi na njih i odgovoriti. Prešućujući sva ova historiografska pitanja, autor je stvorio kod neupućenog čitaoca dojam da je sve o čemu piše novo, da mu, prema tome, pripada u toj temi prioritet. Međutim, historiografska stvarnost izgleda u ovom slučaju mnogo složenija, ona već ima svoju povijest.

Zbog takvog Zelenjinova nenaučnog pristupa temi, zbog takve neuobičajene u historiografskoj nauci (kao i u drugim naukama) i posebno neuobičajenog u sovjetskoj historiografiji načina i prilaza potrebno je, makar u najkraćim crtama, dati historiografski osvrt na literaturu o toj temi, tim više što je njena povijest dosta davna i počinje tada kad Zelenjin nije ni mislio da će se njome baviti jer se bavio Prvim srpskim ustankom 1804.

Pitanjem sudjelovanja naših ljudi-zarobljenika u Oktobarskoj socijalističkoj revoluciji i građanskom ratu, te njihovoj borbi za sovjetsku vlast u Rusiji u periodu 1917—1921. ja sam se počeo baviti još 1956. kao aspirant Historijskog fakulteta na Moskovskom državnom univerzitetu »Lomonosova«. U to vrijeme sam u Centralnom partijskom arhivu Instituta marksizma-lenjinizma pri CK KPSS u Moskvi pronašao nedirnut i nauci nepoznat fond koji je tek nešto kasnije sreden i nazvan »Fond jugoslavenskih internacionalista«. Godinu dana kasnije objavio sam na os-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva: Savez povijesnih društava Hrvatske,
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretpiate i narudžbe šalžite na adresu: Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb,
Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad
SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — rujan, 1982.